

Dr. Igor Saksida | Pedagoška fakulteta Ljubljana

Skupna izhodišča in glavni poudarki priprave na tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje 2020/2021

Spoštovane kolegice in cenjeni kolegi, mentorice in mentorji,

prepričan sem, da vam bo tema, ki jo je za Cankarjevo tekmovanje v šolskem letu 2020/2021 izbrala državna komisija, blizu; da je ne boste dojeli kot nekakšno »koketiranje« z obletnicami ali kot dobrikanje komur koli. Prav je, da obeležimo trideset let naše države tudi tako, da mladi berejo književnost o njej, kritično razmišljajo o literarnih sporočilih ter pišejo razlagalne spise in eseje, ki bodo izraz njihovega subjektivnega, utemeljenega pogleda na prebrano in povedano. Leti 2020 in 2021 sta leti za Slovenijo pomembnih obletnic (plebiscit, samostojnost), zato je prav, da se srečajo z besedili, ki so povezana z domovino (domoljubjem) in s tradicijo. A pri taki izbiri krovne teme nikakor ne gre in ne sme iti za slavno, plehko ali patetično leporečje; izbrali smo kakovostna in mladim razumljiva, čeprav še vedno zahtevna dela, ki omogočajo razmislek o tem, kaj pravzaprav je domovina danes. Domovina je brez dvoma pripadnost jeziku, lokalni in širši narodni identiteti, najstniški skupini, a domovina je lahko tudi soočanje s tiskami (v sodobnosti ali v zgodovini) in krivicami, je tudi uporniška drža do sveta. – Sicer pa vse to izraža že dvomni, izmuzljivi, le na videz enopomenski naslov tekmovanja: **Slovenija – vse najboljše**. Ga je razumeti »le« kot voščilo? Morda ga kdo razume kot ugotovitev – Slovenija je vse, kar je najboljšega za vse nas; spet kdo drug ga razume tako, da na koncu naslova postavi vprašaj – in s tem spodbudi razmišljanje o tem, kako bi lahko bila najboljša Slovenija še boljša ... Kdo ima prav? Vsi in vsak po svoje – prav to odpira pot v kritično literarno branje, v katerem vsi razmišljamo o prebranem, soočamo mnenja in se s tem bližamo boljšemu, bolj poglobljenemu razumevanju ne le književnosti, ampak tudi sveta in nas v njem.

Bralni dogodek – radost vprašanj, ne učenje odgovorov

Naj uvodoma nakažem nekaj možnosti za raziskovanje in aktualizacijo besedil; naj bodo najprej in predvsem vprašanja, nikakor ne odgovori, še manj navodila ali celo predpisi za razumevanje in vrednotenje prebranega. Podrobnejša priporočila skupaj z dodatno literaturo, če bo potrebna, bodo pripravile posamezne podkomisije. Še to: glede na to, da v šolskem letu 2019/2020 *Me-hurčkov* ni bilo, se besedila prenese v šolsko leto 2020/2021, saj imate mentorji že izdelane modele za bralni dogodek, a jih niste uspeli povsem udejanjiti. Naj se torej tudi *Piko din-zaver* in *Anica* pridružita voščilu Sloveniji za rojstni dan.

Prvi razred: Leopold Suhodolčan: *Piko din-zaver*. Gre za skorajda klasično slikanico o otroški želji, o omejitvah, s katerimi se srečuje osrednji otroški junak in o njegovem vznemirljivem potovanju po mestu z domišljajskim prijateljem din-zavrom. Bomo razmišljali, koga in zakaj bi Benjamin in njegov din-zaver obiskala danes? Kam vse bi še lahko odpotovala? Bomo razmišljali o pravilih, ki jih njuno potovanje obrača na glavo? O možnih drugačnih pravilih, če bi na svetu veljala otroška logika? O odzivu odraslih na otroško svobodo in pogum? O tem, kako bi bilo, če bi si tudi odrasli izmislili svoje din-zavre? Le kakšni bi bili ...

Drugi in tretji razred: Desa Muck: *Anica in grozovitež*. Priljubljena serija Dese Muck postavlja v središče deklico, ki s svojim pogumom premaga marsikatero težavo. A kaj je vzrok težav v tej knjigi? Je problem, ki ga posredno na-

kazuje pripovedovalka, povezan tudi s sodobnim otrokom? Kaj vse ga danes, in skupaj z njim nas, odrasle, lahko straši? Res samo babica, ki pride preverit, če je z vnukinjama vse v redu? Kako se strahu učinkovito upreti? Je torej branje, pa četudi je značilno humorno, kot to velja za Deso Muck, lahko pot do premisleka o samem sebi, svojih strahovih in njihovih rešitvah? O pomenu odnosov v družini in nasploh? In kje vse (Res le v pravljicah?) živijo grozoviteži?

Četrti in peti razred: Sebastijan Pregelj: *Deček Brin na domačem dvorišču*. Je zgodba odrasčanja pogumnega devetletnika Brina, ki se ne boji ne vode ne sokola ne medveda, pripoved o povezanosti družine, domišljjsko poročilo o izumu kolesa – ali še kaj drugega? Brin bo gotovo navdušil mlade bralce s svojo srčnostjo, poslušom za naravo in radovednostjo – zanima ga, kako poteka lov, kakšen je nov, neznan svet, vznemirjajo ga čudne stvari, ki mu jih pokaže Piskač, in izumi rahlo prismuknjenegega strica Oblaka. Njegova postopna preobrazba iz dečka v fanta je uspešna – ne le, da je ubranil čredo in udomačil ujedo, kar je že samo po sebi imenitno, od deda je za darilo prejel bodalo. Bodo tudi mladi bralci postali radovedni Brini in njihovi mentorji branja modri starejši člani družine, ki živi na kolišču? Se bomo torej z mladimi pogovarjali o tem, kakšen bi lahko bil praznik Sonca, kakšne zgodbe pripoveduje ded Volk in v čem smo podobni koliščarjem, v čem pa se od njih razlikujemo? Ne bo narobe, če bomo skupaj z mladimi sogovorniki spoznavali tudi osnovna zgodovinska in druga dejstva, ki olajšajo razumevanje Pregljeve zgodbe – končni Dodatek je več kot primerno izhodišče za tako poglobitev literarnega doživetja Brinovih junaštev.

Šesti in sedmi razred: Igor Karlovšek: *Pobeg*. Bi lahko rekli, da zgodovinsko-pustolovski roman z zunajliterarno snovjo, ki izhaja iz staroslovanskega sveta, selitve narodov in bojev, spominja na Finžgarjev roman *Pod svobodnim soncem*? Morda se bo komu zdela primerjava nenavadna in bo privzdignil obrvi, češ: Kako je oboje sploh mogoče primerjati! Pa vendarle: tako kot Finžgar tudi Karlovšek ob napeti zgodbi preživetja v sovražnem svetu bralcu razlaga zgodovinsko ozadje bojev med plemeni, k temu pa pripomore tudi zanimiv spremeni zapis k romanu *Čas in prostor Ognjenega plemena* (Miha Pohar). *Pobeg* seveda ni zgodovina in podatkov o Ilirih, Keltih, Hunih in drugih se menda ne bomo učili na pamet – čeprav tudi zgodovina piše vznemirljive zgodbe. Bomo morda spoznavali slovansko mitologijo, bogove, kot so Perun, Triglav in Morana, način življenja, čudežne Ajdine moči, povezanost skupnosti, a tudi boje in razprtije? Bomo razmišljali o bližini med človekom in živaljo, pogum-

nih trojčkih in vrednotah, ki jih posredno nakazuje Karlovškov roman: o pogumu, sodelovanju in ljubezni, sobivanju ter spoštovanju narave in vseh bitij?

8. in 9. razred: Mate Dolenc: *Kako dolg je čas*. Prav gotovo je kompleksna zbirka kratkih zgodb Mateta Dolenca dovolj zahtevna, da je lahko edino izbrano besedilo za osmo- in devetošolce. Uvodni humorni »portreti« morskih bitij, ki so izrazito večplastni in posredno govorijo o »odprtem očesu«, o čudenju skrivnostnosti narave, se pridružuje mestoma jedka ironija do sveta ljudi – vse do zaznavnega konflikta med naravo in kulturo, izgubljanja identitete v vse bolj poenotenem svetu, ki se mu, kakršen koli je že, predaja tudi pripovedovalec (npr. v uvodnem delu zgodbe *Pingo in Frigo*). Temu dodaja še spominjanje na otroštvo (*Krokar na Večni poti*) ter satirične navezave na književnost (Butalci, Martin Krpan, Ivan Cankar) in politiko (s prav nič dobesednimi, zato pa tem bolj aktualnimi očrti znanih obrazov in aktualne in polpretekle zgodovine). Vsebinska mnogoplastnost je le ena od prepoznavnih potez Dolenčeve knjige, druga, nič manj pomembna, je slogovna: Kako pripovedovalec oblikuje svoj lirično-humorno-satirično-absurden (res nenavadna besedna zveza) zorni kot pripovedovanja, kako (nadvse zastrto) postavlja ob bok svet sodobnih »vrednot« moči in svet narave? Še to: menda ne bomo vihali nosu nad *Lepim princem* in *Črnim princem* – če smo ob njiju zapisali kako lastno ime, je to pač naš problem, ne krivda literature, ki je domišljija – ne zgodovina in še manj dnevna politika.

Prvi, drugi in tretji letnik – srednja poklicna šola: Feri Lainšček: *Mislice* (šolsko) in Feri Lainšček: *Ne* (območno). Morebiti se utegne kdo vprašati, kako to, da smo tekmovalcem v tej skupini namenili zbirko pravljic – prav tisto, ki je bila pred časom razpisana za osnovnošolce. Seveda ne gre za napako ali celo podcenjevanje mladih bralcev v tej skupini, prej narobe: *Mislice* (tako kot v resnici vse pravljice) omogočajo poglobljeno razpravo o temeljnih človeških vprašanjih, dilemah in vrednostnih sistemih, Lainšček nas posredno sprašuje, kolikšna je (v sodobnem svetu) moč ljubezni, kaj so pravi zakladi in kaj le pozlata, kdo je pravi angel in kakšne so posledice nepremišljenih dejanj. In naprej: Kaj pomeni, da lahko z umetnostjo sporočamo tudi »prepovedano«? Kdo in zakaj izjoče bisere? Kako se lahko presegajo delitve, razdvajanja ljudi? Ta tematska širina ni brez zveze z zbirko pesmi *Ne*, ki je najprej in predvsem dialog med pesnikom in svetom mladih. Kako bomo razlagali njen naslov, slengovske besede in obseg besedil? Katerim pravilom se v poeziji upira najstnik in s katerimi podobami se izraža? So nasveti zares rešitev – ali je pot k sporazumevanju med nami drugje?

Prvi in drugi letnik – gimnazijski program in srednji strokovni program: Veronika Simoniti: *Ivana pred morjem* (šolsko) in Štefan Kardoš: *Vse moje Amerike* (območno). Kakšno vlogo v romanu Veronike Simoniti odigrajo naključja – naključno najdena fotografija, pismo ... Kako se v romanu prepletajo zgodbe različnih generacij in v čem je slog romana nenavaden, zlasti tehnika pripovedi? Kako prepletanje zgodb določata prostor in zgodovinski čas? Lahko najdemo v pripovedi treh generacij podlago za aktualizacijo dela – npr. v razmišljanju o različnosti, a hkrati vzporednosti posameznih usod na ozadju kolektivnega spomina? Bomo razmišljali o prepričljivosti prikaza književne osebe, npr. babice Ivane? Kako se njena podoba zrcali v času sodobnega bralca – kaj je danes „najbolj živ neživ materialni izraz intimnosti“? Potovanje med svetovi v najširšem pomenu besede zaznamuje tudi Kardošev rodbinski roman, ki bo tekmovalce morda pritegnil z vprašanjem krivde oz. dolga mlajše generacije do starejše, še bolj pa s posebnim slogom pripovedi, s humorjem in ironijo ter vnašanjem narečnih prvin. Toda ali je to delo tudi zgodba o pisanju? Je portretiranje tradicije, družinskih vezi, zgodovinskega časa – ali vse to in nič od tega?

Tretji in četrti letnik – gimnazijski program in srednji strokovni program: Marjan Rožanc: *Ljubezen* in izbrani eseji Marjan Rožanc: *Roman o knjigah* (šolsko) Drago Jančar: *Galjot* in izbrani eseji Drago Jančar: *Pisanja in znamenja* (območno). Rožančev roman *Ljubezen* (skupaj z izbranimi eseji) bo morebiti kakega (seveda nadvse dobrohotnega in tekmovalju naklonjenega) bralca vrغل iz tira – politične delitve, vojni čas, okupatorji, erotika, kajenje, uboji ... Prava zaloga tabujskih motivov, ki kar kličejo po (anonimnem) komentiranju in javnemu hujskaštvu. A to strokovno usposobljene mentorje in tekmovalce, večje kritičnega branja, ne sme prestrašiti – komisija ni prvič izbrala delo s tovrstno motiviko in tematiko, tudi v preteklosti se je pokazalo, da izzivalna besedila delujejo bralnomotivacijsko. Bolj kot površna in senzacionalistična branja nas ob Rožancu zanima nekaj povsem drugega: zanima va otroška perspektiva, odprto otroško srce – o vsem tem piše avtor sam – in seveda »zgroženo mil pogled na najbolj počrneli svet«, kot dodaja esejist, ter odsotnost slehernega vzgojnega moraliziranja. Se bomo med aktualizacijo romana pogovarjali o ljubezni v času »kolere«, o podobi (ne)obremenjenega najstnika? Iskali povezave z Jančarjevim *Galjotom* na ravni podobe »tujca« v svetu nasilja vseh vrst? Bomo morda kritično razpravljali o odnosu osrednje književne osebe do žensk? Bomo razmišljali o umetniškem in esejističnem zapisu podob-

ne tematike? Veliko ustvarjalnih poti je odprtih. Nekatere so uhojene, druge bomo uhodili.

Verjamem, da bo večini mentoric in mentorjev izbira besedil všeč, čeprav se morda kdo z njo tudi ne bo (v celoti) strinjal – komisija pač vsako leto skuša po najboljših močeh izbrati besedila tudi na podlagi načela raznovrstnosti tem tekmovalca in z njimi povezanih besedil. Ne glede na kritične pripombe pa je jasno, da je število tekmovalcev v skupini od 4. razreda osnovne šole navzgor izjemno: v šolskem letu 2019/2020 je bilo prijavljenih 28.284, v šolskem letu 2020/2021 27.776 tekmovalcev, kar je nekoliko več kot v šolskem letu 2018/2019 (27.753) – ugotoviti je torej mogoče, da je število tekmovalcev **stabilno** – Cankarjevo tekmovalstvo že od svojega začetka zagovarja in skuša zagotavljati predvsem kakovost odzivov na prebrano, ne množičnosti.

Mentor branja: zgled in avtoriteta

Zagotovo je treba ponoviti temeljno vodilo: Cankarjevo tekmovalstvo je bilo, je in bo oblika spodbujanja in razvijanja **branja zahtevnih besedil**; besedil, ki jih ne berejo kar vsi otroci v razredu in ne le za spontani bralni užitek, ampak zato, da bi **dokazali višje razvite zmožnosti branja in pisanja**. Predvsem v tekmovalnih skupinah od vključno šestega razreda naprej je bistveno to, da bodo tekmovalci postopoma in vodeno razvijali zmožnost kritičnega branja književnosti. Poleg temeljitega poznavanja vsebinskih in slogovnih prvin izbranih besedil se bodo soočili s snovnim ozadjem pripovedi, poznavanjem povezave med celotnim avtorjevim delom in izbrano knjigo, spoznavanjem značilnosti izbrane književne vrste – a vse to po jasnih in temeljitih bralnih korakih:

1. **podrobno branje** leposlovnega besedila (npr. s sprotnim zapisovanjem v dnevnik branja ali z uporabo drugih bralnih in učnih strategij) – poudariti velja metodo tesnega branja od vrstice do vrstice,¹ še posebej, če v besedilu zasledimo nenavadne, npr. starinske besede ali zahtevne tvorjenke,
2. **povezovanje** leposlovnega besedila in sobesedila z znanjem **literarne teorije in zgodovine** in (seveda),
3. **ponovno podrobno branje** književnega dela ter **razmislek** o tem, kaj v besedilu je sodobno, kaj povezano z zgodovino, kaj aktualno, kaj po mnenju bralca zastarelo (in zakaj), kako besedilo presega okvire časa, v katerem je nastalo,

1 Krakar Vogel, B. (2014). Bralna pismenost med teoretičnimi načeli in poučevalno prakso. *Slovenščina v šoli*. XVII (3-4), 25–35.

kako ga je torej mogoče aktualizirati – vse to v pogovoru z mentorico ali mentorjem branja in drugimi sobralci.

Postopno razvijanje kritičnega branja se bo izogibalo nekaterim potezam prvotnega, spontanega, včasih tudi naivnega (a upajmo, da ne zlonamerne) odzivanja na besedilo. Mentorji in tekmovalci ter vsi drugi, ki bodo skupaj z njimi razmišljali o besedilu (npr. starši) se bodo zato zagotovo **izogibali**:

- komentiranju **neprebranih** besedil ali njihovem zavračanju na podlagi vnaprejšnjih (nedokazanih) predpostavk o prezahtevnosti, dolgočasnosti ali še drugačni **navidezni recepcijski neustreznosti** besedil – tekmovanje, tako kot katero koli šolsko branje oz. bralni dogodek, nikoli ne moreta in ne smeta izhajati »le« iz književnih interesov mladih, še več: izziv in naloga mentorja branja sta, da jim pokaže, v čem so tudi navidezno tuja besedila v današnjem času zanimiva za branje in razpravo o prebranem;
- vrednotenju besedil na podlagi posameznih delčkov (npr. naslova ali nekaterih prizorov v besedilu) brez navezave vsega tega na celovito sporočilo besedila – to je namreč neustrezna metoda **iztrganega navajanja podrobnosti**, kar je prej dokaz pomanjkljive bralne zmožnosti kot izraz »skrb za varnost bralcev«;
- vztrajanju pri lastnem razumevanju (tudi brez utemeljitve) in neupoštevanju mnenja sogovornikov, **rušenju pogovora o prebranem** – mentor branja torej ne bo oblikoval avtoritarnih interpretacij, ki se jih je treba le naučiti, ampak bo spodbujal mlade sogovornike, da pod njegovim vodstvom razvijejo čim bolj poglobljeno razumevanje besedila – ali celo
- nepriznavanju **pravice** avtorja (in seveda bralcev), da zgodovinsko ali sodobno snov, posameznika, medsebojne odnose **vidi in prikazuje po svoje** – bolj ali manj razumljivo, prepričljivo, provokativno ...

Navodila za pisanje pisne naloge na književno temo

Kot vsako leto bodo navodila za pisanje pisne naloge na književno temo (npr. razlagalnega spisa ali kake druge vrste besedila, s katerim bodo tekmovalci dokazovali svoje razumevanje in vrednotenje književnega besedila) **OKVIRNA**, ne bodo torej zajela vsega, kar se od tekmovalca pričakuje, ko na tekmovanju oblikuje razlagalni spis. Učence oz. dijake je treba zato opozoriti, da v svoj spis **smiselno vključujejo** tudi **književno znanje** (zvrstno-vrstne oznake, podatki o avtorjih, medbesedilne primerjave, ustrezno citiranje, misli iz spremnih zapisov ipd.), saj vse to **soustvarja** bolj poglobljen odziv na naslov pisne naloge (*to velja*

predvsem za tekmovalce od 6. do 9. razreda in za srednjo šolo). Ker navodila za pisanje besedila niso »niz vprašanj«, na katera je treba odgovoriti, ampak opredeljujejo temo, o kateri naj bi tekmovalci pisali **samostojno, inovativno in prepričljivo**, je pomembno, da ne glede na okvirna navodila pri pisanju uporabijo znanje, ki je za temo spisa relevantno. To velja tudi za pripravo na tekmovanje: usvajanje književnega znanja je smiselno, če prispeva k razumevanju besedil in ustrezni rabi literarnovednih pojmov med razpravo o prebranem – tekmovalci naj se podatkov, ki za razlago besedil niso ključni, ne učijo; tudi dodatna strokovna literatura naj bo smiselna, obvladljiva, predvsem pa ne preobsežna. Treba pa je vendarle opozoriti, da kriterij B (*uporaba književnega znanja, do 10 točk*) prinese tekmovalcu 20 % točk, zato naj mentorji tekmovalce opozarjajo na **smiselno uporabo književnega znanja** (poznavanje avtorjev in del, raba virov ter literarnovednih pojmov) že med samo pripravo na tekmovanje, prav tako pa naj tekmovalci vse to upoštevajo tudi pri pisanju svojega besedila. *Cankarjevo tekmovanje* ni samo subjektivni ali poustvarjalni odziv na književnost, zahteva kritično branje in tvorjenje razlagalnega besedila, ki vključuje tudi uporabo književnega znanja. Način, kako tekmovalec znanje smiselno preplete z razumevanjem in osebnim odzivom, ločuje najboljše spise od tistih, ki so le lepljenka naučenega.

Bistveno je, da mentorji z učenci oz. dijaki razmišljajo o aktualnosti književnih sporočil, tj. o tem, kako jih sodobni mladi bralec doživlja, razume in vrednoti. Ob tem je treba poudariti, da naj mladi bralci poskušajo med pripravo **preseči** zgolj izražanje subjektivnih vtisov o prebranem, naj se (na)učijo svoje doživljanje primerno **opisovati**, ga **utemeljevati**, **primerjati** z avtorjevim pogledom na stvarnost oz. književnost in njene osrednje teme – v vse to naj, glede na stopnjo tekmovanja in svoje recepcijske zmožnosti, vključujejo tudi prej omenjeni kontekst kritičnega branja. Ob vključevanju književnega znanja ter aktualizaciji besedila je temeljni namen pisnih nalog (na vseh stopnjah) spodbujanje subjektivnega in argumentiranega **vrednotenja** književnih besedil – predvsem dijaki naj torej v njem izrazijo svoje lastno razumevanje ter tehtno in prepričljivo interpretacijo besedil.

Učenci in dijaki naj se učijo ustrezno **odzivati** na **nalogo**, ki jo zastavljajo okvirna navodila za pisanje razlagalnega spisa oz. eseja:

- naslov in morebitne navedke ter navodila naj temeljito preberejo in razmislijo o »problemu«, ki se izraža v temi, o kateri bodo pisali,
- besedila naj ne oblikujejo kot »odgovarjanje na vprašanja« – vanj naj, kot je bilo že povedano, vključijo čim

več navezav in spoznanj, ki so jih pridobili med pripravo na tekmovanje.

Navodila za pisanje besedila so **povzemalna**: opredeljujejo, o čem vse naj tekmovalec piše, praviloma pa ne vključujejo »samoumevnih nalog« (npr. *Predstavi podatke o avtorju, oznako dela in zanimivosti, pomembne za tvojo razlago, pazi na pravilnost in urejenost svojega besedila.*), saj naj bi to učenci in dijaki vedeli že zaradi **priprave** na tekmovanje. Če torej česa (npr. usmeritve k posebnostim jezika, vprašanja o biografskih podatkih, ki so pomembni za razumevanje dela) v navodilih za pisanje ni, to ne pomeni, da o tem tekmovalec ne sme pisati ali da tega ni mogoče upoštevati pri točkovanju – še posebej, če je vključevanje takih prvin **smiselno** glede na temo (naslov oz. navodila za sestavo) razlagalnega oz. razpravljalnega besedila. V višjih razredih srednjih šol se biografski oz. drugi podatki praviloma ne vključujejo v problemsko obravnavo besedil, saj so esejске zahteve oblikovane tako, da za razpravljalno oz. kritično pisanje o zahtevani tematiki običajno niso relevantni; ustrezno zasnovi razpravljalnega esaja pa je, da dijaki znajo razpravo o književnem problemu umestiti v literarnovedni in družbeni kontekst.

V vseh tekmovalnih skupinah lahko tekmovalci pričakujejo **raznovrstne bralne naloge**; nekaj možnosti:

- **povzemanje, razlaga in osebno vrednotenje izhodiščnih besedil** (npr. na podlagi teme in konteksta),
- **analiza besedilnih podrobnosti** (zgodba, osebe, jezik, zgradba besedila, npr. razlaga odlomka),
- podrobna **razlaga povezav** med književno osebo, zgodbo ter spremembami prostora in časa,
- razlagalni spis oz. esej na podlagi **ključnih besed**,
- interpretacija **neznane besedila** in povezava z razpisanimi književnimi deli.

Merila za vrednotenje

Vse tekmovalce je treba **seznaniti** z **merili za vrednotenje**:

- **1. razred osnovne šole**: razumevanje (do **10 točk**), osebni odziv in njegova prepričljivost (do **5 točk**), zgradba besedila in jezikovna pravilnost – obseg in zapis (do **5 točk**),
- **2. do 5. razred osnovne šole**: razumevanje (do **10 točk**), osebni odziv in njegova prepričljivost (do **5 točk**), zgradba besedila, jezikovna pravilnost in čitljivost (do **5 točk**);
- **6. do 9. razred osnovne šole, srednja šola**: razumevanje (do **20 točk**), uporaba književnega znanja (do **10 točk**),

prepričljivost osebnega odziva (do **10 točk**), zgradba besedila, jezikovna pravilnost in čitljivost (do **10 točk**).

Ocenjevanje besedil bo potekalo po istih kriterijih kot v prejšnjih letih, jih bo pa komisija prilagodila konkretni nalogi na šolskem, regijskem in državnem tekmovanju. **Predvsem na območnem tekmovanju bodo kriteriji dovolj podrobni, da bo ocenjevanje čim bolj objektivno.** Ob kriteriju, ki se navezuje na razumevanje besedila, bodo navedene **ključne besede**, ki naj bi jih tekmovalec vključil v spis in jih pojasnil – če tekmovalec vključi tudi kaj takega, česar med ključnimi besedami (oz. prvinami za vrednotenje) ni, je to možno upoštevati, če se navezuje na naslov in navodila za pisanje spisa.

Navodila za vrednotenje nikoli ne morejo biti tako podrobna, da bi spise lahko vrednotil »računalnik«; temeljna značilnost katere koli zaokrožene pisne naloge na književno temo je namreč prepričljivost osebnega odziva, ki se navezuje tudi na bralno zmožnost ocenjevalca spisa ter primerjanje med spisi. Zato je ključno, da se ocenjevalci o kriterijih pogovorijo, poenotijo subjektivna ocenjevalna merila in se pri spisih, ki so ocenjeni različno, dogovorijo za skupno oceno. Namen skupnih izhodišč je predvsem opozoriti na zasnovo tekmovanja ter spodbuditi razmišljanje o bistvenih prvinah izbranih del – mentorji pa boste seveda presodili, kako izhodišča povezati s prakso, tj. kako tekmovalcem ustrezno pojasniti **cilje** oz. potek **priprave** na tekmovanje ter način **pisanja razlagalnih besedil**. Komisija bo poleg teh izhodišč pripravila podrobna priporočila za mentorje in jih objavila na spletu.

Območno (regijsko) tekmovanje in zagotavlja kakovosti ocenjevanja

Ena od občutljivejših točk izvedbe *Cankarjevega tekmovanja* je ocenjevanje spisov na območni (regijski) ravni. V preteklosti je komisija prejela nekatere pripombe, ki so v glavnem izražale dvom v primerljivost ocenjevanja po regijah, ter predloge, praviloma usmerjene v poenotenje upoštevanja ocenjevalnih kriterijev s sestavo enotne, območne ocenjevalne komisije, ki bi ocenila vse spise na tej ravni tekmovanja. Ker bi bilo delo take komisije zaradi velikega števila tekmovalcev na območni ravni neizvedljivo (vseh tekmovalcev je približno 2.000), se primerljivost ocenjevanja območnih komisij zagotavlja drugače, in sicer:

- s podrobnimi navodili za pisanje razlagalnega spisa oz. esaja,
- z natančnimi navodili za ocenjevanje pisnih izdelkov tekmovalcev in

- z **ustrezno izvedbo** ocenjevanja območnih komisij.

Ustrezna izvedba ocenjevanja na območni ravni lahko pomeni dvoje:

- **razpravo o kriterijih za vrednotenje spisov v okviru celotne območne ocenjevalne komisije:** komisija skupaj prebere in komentira temeljne prvine, ki jih zajemajo kriteriji, ter uskladi njihovo razumevanje, se pogovori o tem, kaj bi lahko boljše spise ločilo od povprečnih, na kaj je treba biti posebej pozoren – nato pa se ocenjevanje izvede kasneje v paru (z zamenjavo spisov, lahko tudi zamenjavo ocenjevalcev), ali
- **ocenjevanje vseh spisov hkrati, na isti dan** (po modelu ocenjevanja na državni ravni) – ta oblika ocenjevanja je smiselna, ker omogoča skupno razpravo o zelo dobrih in šibkejših pisnih odzivih, morebitno ponovno branje in ocenjevanje spisov, ki so »mejni«, usklajevanje meril po branju vzorčnih spisov ipd.

Ker je bilo do sedaj ocenjevanje na območni ravni različno po regijah (prva oz. druga možnost), ni smiselno, da se določi zgolj eno kot edino možno obliko ocenjevanja. Brez strokovne odgovornosti vseh ocenjevalcev ter zaupanja v predano delo mentorjev in ocenjevalcev še tako domišljen sistem pač ne deluje – vsi skupaj pa brez dvoma verjamemo, da je najpomembnejše zagotoviti ustrezne pogoje, na podlagi katerih bodo do nagrad in visokih točk na tekmovanju prišli res le najboljši tekmovalci, ki jim je realna povratna informacija pomembna in jih spodbuja za nadaljnje razvijanje bralne zmožnosti.

Mehurčki in priznanja za najboljše: da ali ne?

Vprašanje nagrajevanja tekmovalcev ni ne preprosto ne črno-belo; odločiti se je treba po tehtnem premisleku, pri tem pa izhajati iz naslednjega:

- *Mehurčki* so priprava na *Cankarjevo tekmovanje*; njihov glavni namen je motivacija otrok z bolj razvitimi jezikovnimi zmožnostmi za samostojno pisanje o prebranih knjigah.
- Mentorji na šoli samostojno presodijo, kateri prvo-, drugo- in tretješolci so zmožni zahtevnega branja in pisanja – in te povabijo na tekmovanje, z njimi berejo, se o prebranem pogovarjajo in jim dajejo zanimive bralne naloge. *Cankarjevo tekmovanje* ni bralna značka, zato ni smiselno, da se ga udeležijo vsi učenci; zahteva dodatne priprave in tudi veliko samostojnega dela.
- Za dodaten trud pri pripravi vsi tekmovalci prejmejo priznanje. Najboljši bi seveda lahko prejeli še dodatno

pohvalo, a zgoditi bi se utegnilo, da bi državni komisiji kdo očital spodbujanje neustrezne tekmovalnosti in razvrščanje otrok. Ne glede na pozitivno pojmovanje tekmovalnosti v šoli, ki pri nas še ni dovolj utrjeno, bi se tako kaj hitro zgodilo, da bi imelo ponekod prezgodnje razvrščanje negativen vpliv na motivacijo otrok in mentorjev za tekmovanje – kar bi bila velika škoda.

- To, da tekmovalci ne dobijo bronastih priznanj, šoli ne preprečuje, da sama ne nagradi najboljših, npr. na sklepni prireditvi ali z umestitvijo najboljših besedil v posebno izdajo šolskega časopisa, ki deluje bralnomotivacijsko tudi za prihodnje leto.

Vse najboljše

Potovanje med vprašanji in smernicami se končuje, čas je za temeljito večkratno branje, sestavljanje vprašanj na različnih zahtevnostnih stopnjah, za ure pogovorov, ki mentorju in njegovim mladim sogovornikom odstirajo nove pomenke plasti besedil. Za čas zbranosti branja in ognjevite razprave, čas tematskih vprašanj in klofut ter magije jezika, čas stvarnega in domišljjskega sveta, ki se mu izročajo mladi in odrasli bralci – tekmovalci, mentorji, vsi mi – kot bi se naselili v sijajni pesmi Bine Štampe Žmavc *Živa hiša*:

*Hiša je živa, če v njej kdo prebiva –
mamica, očka, sestra in bratec,
majhen podstrešni škrateljček škratec,
pajek, medvedek in lokomotiva.*

*Rože, da zaljšajo hišno stopnišče,
muce, ki mucajo se čez dvorišče,
hišno drevo, da na njem gnezdi ptiček,
in potka prek trat, kjer igra gosli črček ...*

*Pa majhni niagarski slapovi,
kadar gre v hiši kdo na stranišče,
pa poštar, ki vsak dan hišo obišče
in že od daleč maha z naslovi.*

*Vešča, ki v hiši dobi prenočišče,
ko mižek Miž med igračkami v sobi
odpre pod noč sanjsko gledališče
in meseček hišo z zlatom obrobi ...*

Vsem tekmovalkam in tekmovalcem ter mentoricam in mentorjem želim v živi hiši jezika, ki nam jo gradi *Cankarjevo tekmovanje*, le – vse najboljše.

Prof. dr. Igor Saksida,
predsednik državne komisije.
Ljubljana, julij 2020.